

ARKEOLOJİK VARLIKLARIN KORUNMASI VE KURTARILMASI

Bölüm 1 / Ders 2

DÜNYA ARKEOLOJİK VARLIKLARINA YÖNELİK GÜNCEL TEHDİTLER

BIAA British
Institute
at Ankara

ANAMED
KOC ÜNİVERSİTESİ
ANADOLU MEDENİYETLERİ
ARAŞTIRMA MERKEZİ

ICOM international
council
of museums
UK

**BRITISH
COUNCIL**

 Department for
Digital, Culture
Media & Sport

DÜNYA ARKEOLOJİK VARLIKLARINA YÖNELİK GÜNCEL TEHDİTLER

Bu derste dünya arkeolojik varlıklarına yönelik tehditleri inceleyecek, yakın geçmişte bu tehditlerden ötürü zarar görmüş bazı önemli örnekleri vurgulayacağız.

Arkeolojik varlıkları tehdit eden tehlikeler insan ya da doğa kaynaklı olabilir ve çok çeşitli felaketlere yol açabilir. Bazı tehditler ani ve felaket ölçeğinde büyük bir yıkıma neden olurken, bazıları yavaş bir tempo ile devam eder ama etkileri zaman içinde birikir. Biz bu derste her iki tehlike türünü de ele alacağız çünkü her ikisinin de uzun vadedeki sonuçları vahim olabilir.

Türkiye'deki arkeolojik varlıklar için risk oluşturan tehditler bütün dünyadaki arkeolojik ve doğal alanlar için de geçerlidir. Örneğin turizmin artması, hızlı şehirleşme, büyük alt yapı projeleri, doğal çevreyi etkileyen tehditler, kaçak kazılar, müze soygunları, arkeolojik alanların etkili bir yönetim planının olmaması vb.

Genel olarak kültürel mirası tehdit eden tehlikeler arkeolojik kültür mirası için de geçerlidir. Bunlarla birlikte sadece arkeolojik alanlara has tehditler de söz konusudur. Koruma ve yönetim planlamaları yapılırken arkeolojik alanlara yönelik her türlü tehdit dikkate alınmalıdır.

Doğal Tehditler ve İnsan Kaynaklı Tehditler

Doğal afetler her türden kültürel mirasa yönelik büyük bir tehdit oluştururlar. Seller, depremler, toprak kaymaları, volkanlar, yangınlar ve fırtınalar bunların başlıcalarıdır. Uzun vadeli iklim değişiklikleri yeni tehditler getirmekte, yağışların azalması, yangın, yükselen deniz seviyeleri su baskını riskini arttırmaktadır. Afetler arkeolojik varlıklara geri dönüşü olmayan hasarlar verebilir veya geniş kültür mirası alanlarını, taşınır ve taşınmaz varlıklarıyla birlikte tamamen yok edebilirler. Doğal afetler sırasında yapılan yanlış müdahaleler sonucu birçok arkeolojik varlık daha da fazla zarar görmektedir. Afetlere müdahale esnasında veya izleyen kurtarma planlamasında arkeolojik mirasa karşı duyarsız kalınması sıklıkla karşılaşılan bir durumdur.

İnsanlardan kaynaklanan tehditlerin birçok boyutu vardır. Hızlı kentleşme, büyüyen turizm ve bunların sonucu olarak geniş bölgelerin kontrolsüz biçimde iskâna açılması arkeolojik varlıklar için yüksek risk oluşturmaktadır. Etkili olmayan alan yönetimleri, koruma etkinliklerinin yetersizliği veya ihmali, arkeolojik varlıkların doğrudan hasar görmesine neden olduğu gibi onları daha genel tehditlere karşı da savunmasız duruma getirebilir.

Bir arkeolojik varlığın insan etkinliklerinin yarattığı tehlide karşı ne derecede açık olduğu ve alınan önlemlerin ne kadar etkili olduğu bir dizi çevresel, ekonomik, sosyal ve politik unsura bağlıdır. İnsan kaynaklı tehlikeler de doğal afetler gibi arkeolojik varlıkların geri dönüşsüz biçimde hasar görmesine neden olabilir.

Bu derste arkeolojik varlıkların en yaygın olarak karşı karşıya bulunduğu doğal ve insan kaynaklı tehditleri ele alacağız. Şu nokta unutulmamalıdır ki arkeolojik varlıklar çoğu durumda birden fazla tehdidin etkisi altındadır. Örneğin depremler ve su baskınları çoğunlukla yangınlara da sebep olur.

Su Taşkınları ve Seller

Seller ve su taşkınları dünya çapında en yaygın doğal afetlerdir. (Sel, yağmurlardan ve ani kar erimelerinden sonra vadilerin yukarı havzalarında oluşan hızlı akışlı sulardır. Su taşkınları ırmakların aşağı havzalarındaki ovaların çeşitli nedenlerle su altında kalması demektir.)

Büyük hacimlerde su atımı planlamasının ve alt yapısının olmadığı kentleşmiş bölgeler giderek artan biçimde su baskını tehdidi altında kalmaktadır. Taşkın olayları süreleri ve etki altına aldığı alanların büyüklüğü bakımından çok büyük bir çeşitlilik gösterir. Etkileri sahil ya da ırmak kıyılarındaki yerel su baskınlarıyla sınırlı kalan taşkınlardan, geniş bölgeleri ve çok sayıda ülkeyi etkileyen büyük afetlere kadar geniş bir yelpazeye yayılırlar. İnsan eylemleri de su taşkını başlatabilir veya doğal nedenlerle başlamış bir taşkının etkisini arttırabilir.

DÜNYA ARKEOLOJİK VARLIKLARINA YÖNELİK GÜNCEL TEHDİTLER

Su baskınlarının neden olduğu hasarlar çeşitli faktörlerden kaynaklanır. Taşkınlarla su basıncı artışı gibi statik, sellerde büyük su kütlelerinin hareketi gibi dinamik kuvvetlerin yanı sıra yüzen büyük kütlelerin çarpması gibi fiziksel etkiler afet anında etkili olur. Yapı malzemelerinin ıslanması ve çözülebilir tuzların, kimyasal ve biyolojik kirleticilerin su yoluyla yayılması uzun süreli hasar kaynakları haline gelebilir.

Su baskınları arkeolojik varlıklara hasar verebilir hatta onları tamamen tahrip edebilir. Bunun yanı sıra tarihi binalara, kültürel peyzaj alanlarına ve birçok durumda da taşınabilir kültürel mirasa hasar verip müzelerdeki eserleri, arşivleri ve kayıtları tamamen yok edebilir.

Su baskınları genellikle kısa sürede olup biter ama neden oldukları hasarı tamir etmek uzun sürer ve büyük çaba gerektirir. Bir su taşkınının verdiği ekonomik zarar çok büyük olabilir. Hasar maliyetini hesaplarken başlangıçtaki acil durum işlemlerinin ötesinde, afet sonrasındaki temizleme, restorasyon ve kayıtların yeniden oluşturulması işlemlerini de göz önüne almak gerekir.

İtalya'nın Venedik kentinde 4 Kasım 1966 tarihinde meydana gelen taşkın, değerli kültürel varlıklara ciddi zarar vermiştir. Fırtınanın sebep olduğu deniz yükselmesi, yağmurlar yüzünden debisi çok yükselen ırmak suları ile birlikte deniz seviyesinin 2m kadar yükselmesine neden olmuştur. Bu taşkının ölçeği alışılmadık biçimde büyük olmakla birlikte, daha küçük ölçekli su yükselmeleri şehir için sıradan olaylardır. 1966'daki büyük selden sonra su yükselmesinin getirdiği hasarı azaltmak için şehirde birçok değişiklik yapılmış, elektrik bağlantı kutuları en yüksek gelgitlerin bile ulaşabileceği seviyenin üzerine çıkarılmış, birçok insan zemin katları terk etmiştir. Bununla birlikte bugün kent yüzeyinin %90'dan fazlasını su altında bırakan su baskınları gittikçe daha sık görülmektedir. Gelecekte bu konuda daha fazla önlem alınması gerekebilir.

Sismik Hareketler (Depremler, tsunamiler, volkanlar)

Sismik hareketler, dünya çapında binlerce arkeolojik varlığı tehdit etmektedir. Bir deprem özellikle yığma tekniği ile yapılmış tarihi yapıların dengesini ciddi biçimde bozarak büyük çatlaklara neden olabilir ve binaların cephelerine, çatılara ve zeminlere zarar verebilir. Binalar kısmen ya da tamamen çökebilir.

Müzeler ve benzeri yapılarda bulunan taşınır eserler ve belgeler uygun işlemler uygulanmadan tahliye edilirse kaybolabilirler. Bu sadece deprem sırasında değil her türlü acil durum için geçerlidir.

Düzenli olarak bakımı yapılmayan yapılar depremlere karşı özellikle hassastır. Resmi koruma altında olmayan daha az önemli yapılar için bu daha büyük bir risktir. Bir depremden sonra bina, doğal özelliklerini değiştiren ve uygun olmayan tamir teknikleri ile onarılsa, bir sonraki depremde onu korumak yerine gördüğü hasarı artırabilir.

Depremlerin insan yaşamına ve yaşam mekânlarına verdiği zarar büyük olduğunda kaçınılmaz olarak arkeolojik ve tarihi alanlar ikinci plana düşer. Örneğin 2016'da İtalya'daki depremler 2000 can almış, 50'sini tamamen olmak üzere 293 miras sahasını tahrip etmiştir. 2011 yılında Yeni Zelanda Christchurch'de meydana gelen depremin yol açtığı hasar yüzünden bir yıldan kısa süre içinde 85 koruma altındaki tarihi yapı yıktırılmıştır. Bu binaları yeniden inşa veya restore etmek gerçekçi olmayacak kadar pahalıya gelmekteydi.

Depremler ayrıca tsunamiler ve toprak kaymaları gibi tehlikelere de yol açar. Depremler gibi bunların da insan yaşamı ve kültürel miras üzerinde çok ciddi etkileri olabilir. Doğurdukları sonuçların ele alınması hem karmaşık hem de maliyetlidir.

İklim Değişiklikleri

İklim değişikliğinin, daha sık meydana gelen ve daha güçlü kasırgalar, daha uzun süren hava sıcaklıkları ve yükselen deniz seviyeleri gibi çok sayıda sonucu olacağı beklenmektedir. Yükselen deniz seviyeleri afet boyutlarına varan taşkın riskinin artmasına yol açtıkları için arkeolojik varlıklar için en önemli tehditlerden biridir. Su baskınlarının artması iklim değişikliğinin bir sonucuysa

DÜNYA ARKEOLOJİK VARLIKLARINA YÖNELİK GÜNCEL TEHDİTLER

da insanların toprağı sömürür biçimde kullanması daha önce su baskını yaşamamış yerlerde sel-lerin ve taşkınların meydana gelmesinde önemli bir faktör olmuştur.

Arkeolojik varlıklara verdiği hasarın yanı sıra, deniz seviyesi yükselmesi kültürel miras için başka tehditler de oluşturur. Güney Pasifik'teki Kiribati halkı, iklim değışikliğı nedeniyle iltica talebinde bulunan ilk kültürdür. Dünya Bankası tarafından yapılan analiz, yükselen deniz seviyesinin, Kiribati'nin ekonomisine ve fiziki altyapısına ciddi şekilde zarar verebileceğini, insanların yiyeceklerini sağladığı doğal çevreyi ve biyoçeşitliliğı tehdit ettiğini ileri sürmektedir. Yüksek sıcaklıklar ve artan yağışlar nedeniyle Dang Humması gibi hastalıkların sıklığının da artması beklenmektedir. Kiribati halkının 1600 km uzaktaki Fiji adası gibi diğer bir adaya göç etmesi önleyici bir çözüm olarak kabul edilmiştir ama bu kaçınılmaz olarak bu halkın kültürünün kaybolmasına neden olacaktır. Gelecek nesiller maddi kültürlerini sadece müzelerde görebilecektir.

Çölleşme

Çölleşme çiftçilik, hayvancılık gibi tarım etkinliklerinde verimlilik kaybına ve bölgede biyoçeşitliliğın azalmasına neden olur. Çoğunlukla insan kaynaklı faktörlerden, bazen de bu faktörlerin doğal olgularla birleşmesinden ötürü meydana gelir. Örneğın doğal olarak kuraklık sıkıntısı çeken bir bölgede aşırı sulama ve otlatma, doğal felaketin etkisini artırır. Kuzey Afrika'da Sahra Çölü'nün güneyinde uzanan ve step karakteri gösteren Sahel bölgesi gibi kırılgan ekosistemler aşırı insan kullanımına karşı savunmasızdır ve hızla verimsiz çöl ortamları haline dönüşebilir.

Ekolojik kalitesi düşmüş ortamlarda kum ya da toz fırtınaları küçük büyük her türlü yerleşmeyi yaşanılmaz hale getirebilir. Bölgeyi terk eden topluluklarla birlikte, arkeolojik varlıklar da dahil olmak üzere her türlü kültürel miras yok olabilir. Dünyanın çok değerli arkeolojik alanlarının önemli bir kısmı çölleşme tehdidi altındaki bölgelerde yer almaktadır. Çölleşmeye neden olan süreçlerin daha iyi tanınması, anlaşılması ve durdurulması için alınabilecek önlemler dünya kültürel mirası için önemlidir.

Çin Seddi'nin, Gansu eyaletinde bulunan 60 kilometrelik bir kesimi yoğun çölleşme nedeniyle tamamen tahrip olma riskiyle karşı karşıyadır. Bu yörede yapılan aşırı tarım yüzünden doğal bitki örtüsü kaybolmuş, bölgede tutulan yeraltı suyu miktarı düşmüştür. Kum fırtınaları ve ani su baskınları duvarın yüksekliğinin bazı yerlerde 3-4 metre azalmasına neden olmuş, kum fırtınalarının sebep olduğu erozyon duvarın yapısal dengesi için tehdit oluşturmuştur. Bitki örtüsünün yok olması ve yerel inşaatlar için duvardan taş alınması da başka risk unsurları haline gelmiştir.

Yangın

Yangınlar, her türden kültürel mirasa yönelik birincil ve çok tehlikeli bir tehdittir. Yangınlar yıldırım gibi doğal bir sebepten ya da elektrik şebekesindeki kısa devre, hatalı elektrik ekipmanı, insan hatası ya da kundakçılık gibi insan kaynaklı nedenlerden ötürü başlayabilir. Değışen iklimin etkisi yüzünden uzun süren kuraklıklar yangın riskini artırmaktadır. Kasırgalar ve depremler de yangınlara neden olurlar. Yangınlar arkeolojik varlıkların, anıtların ve alanların kısmen veya tamamen yok olmasına yol açabilir.

Kent yangınlarında büyük arşivler, eser koleksiyonları veya tarihi binalar yok olabilir. Büyük bitki örtüsü yangınları tarihi peyzaja ciddi zarar verebilir. Arkeolojik kalıntılar genellikle toprak ve bitki örtüsüyle kaplıdır ve bir yangında bu tabakanın yok olması alanın korunması konusunda ciddi problemlere yol açabilir. Böyle bir durumda arkeolojik alan hem yangın yüzünden hem de bölgenin daha sonra maruz kaldığı erozyon yüzünden tahrip olur.

Yakın zamanda İngiltere'de yaşanan bir yangın, Londra yakınındaki 18. yüzyıldan kalma Clandon Park isimli bir tarihi konağın ve binada bulunan eserlerin tahrip olmasıyla sonuçlanmıştır. İtfaiyeciler yangınla uğraşırken gönüllüler ve konservatörler mobilyaların ve sanat eserlerinin bir kısmını dışarı çıkarmayı başarmıştır. Böylece birçoğı hasar görmüş olsa da çok sayıda parça kurtarılmıştır. Resmi soruşturma sonucunda yangının büyük olasılıkla elektrik kontağından kaynaklandığı sonucuna varılmıştır. Duvarları sağlam kalan binanın çatısı ve katları çökmüş, sadece bir oda bozulmadan kalmıştır. Binada büyük bir restorasyon projesi devam etmektedir.

Arkeolojik Alanların Bakımsızlığı

Arkeolojik mirasa yönelik olarak en çok rapor edilen tehdit, kazılmış ve dış etkilere açık hale gelmiş kalıntılar için koruma ve bakım eksikliğidir. Kazılan yerler koruma, konservasyon ve yönetim konularında yeterli kaynaklardan yoksunsa buraların hasara uğraması kaçınılmazdır.

Yüzey altı yapılar ve eserler ortaya çıkarıldıktan sonra yeni çevre koşullarına maruz kaldıklarında genellikle çok hızlı biçimde bozulurlar. Anıtsal duvarların çatlaması gibi fiziksel bozulmaların yanı sıra kerpiç duvarların ayrışması ve parçalanması, ya da kazılmamış tabakaların aşınması ve çökmesi de olasıdır. Eğer uygun bir şekilde korunmazlarsa ayaktaki arkeolojik yapılar da hava ve zemin koşullarına karşı savunmasızdır.

Uygun yönetim ve etkili koruma olmaması arkeolojik alanları, kasten yapılan tahribata, talana ve hava şartlarının verdiği hasarlara karşı da savunmasız bırakır.

Yoğun biçimde kazılmış olan Roma kenti Pompeii’de duvar çökmeleri yoğun yağışlardan sonra sık görülen olaylardır. Burada bakım eksikliği birincil problemdir. Siten kapladığı çok büyük bir alanda her birinin kendine has konservasyon ve bakım gereksinimi olan pek çok antik bina açığa çıkarılmıştır. Bu ölçekte ve tipte bir bakımı destekleyecek mali kaynak bulmak büyük bir problemdir. Bunun yanı sıra yüksek ziyaretçi sayısı, vandalizm ve talan da ciddi riskler oluşturmaktadır.

Hızlı Kentleşme ve Altyapı Projeleri

Kalkınma amaçlı büyük ölçekli inşaat etkinlikleri arkeolojik varlıklara yönelik insan kaynaklı birincil tehditlerden biridir. Nüfus artışı nedeniyle yeni yerleşmelerin inşası ve ilgili alt yapı projeleri büyük miktarda tescilli ya da tescilsiz alanın yok olmasına neden olmakta, kültürel peyzajın bütünlüğüne zarar vermektedir. Kentsel peyzaj alanlarına ve arkeolojik alanlara yapılan inşaatlar bu tehdidin gözle görülebilir kanıtlarıdır. İnşaat etkilerinin yanı sıra motorlu araç kullanımı, hava kirliliği ve genel olarak ortam kirliliğinin artması da yol açtıkları asit yağmurları yüzünden taş binalardan oluşan yerleşmelere zarar verir.

Planlı da olsa kontrolsüz de olsa yerleşmelerin genişlemesi arkeolojik varlıkları tehdit eder. Kültürel mirasın korunması büyük kalkınma hedeflerinin gölgesinde ikinci planda kalır. Koruma tedbirleri etkisizleşir. Arkeolojik varlıkları tehdit edebilecek kalkınma projeleri çok çeşitlidir. Hızlı kentleşme birincil tehdittir. Arazi kullanımının değiştirilerek yeni inşaatlar yapılması ve yeni kent alanlarının oluşturulması mevcut kentsel alanların içinde ve dışında bulunan arkeolojik alanları ve peyzaj alanlarını tehdit eder. Örneğin, Kahire’de son yıllarda daha önce benzeri görülmemiş hızla kentsel genişleme ve nüfus artışı yaşanmaktadır. Bu gelişme kentin erken İslami döneme ait pek çok önemli yerini tehdit etmektedir, çünkü Mısırlı yetkililer turizm geliştirme projelerini planlarken Mısır’ın antik dönem kalıntılarına odaklanmış, diğer tarihi alanları ihmal etmişler ve bu alanları talan ve yıkımla baş başa bırakmışlardır.

Yol genişletme, demiryolu ve baraj inşaatları gibi üst düzey politik ve ekonomik gerekliliği olan kalkınma projeleri, arkeolojik varlıkların kaybedilmesine veya bulundukları ortamın tamamen değişmesine neden olmaktadır. İnşaatlar çevre üzerindeki etkileri nedeniyle dolaylı olarak da arkeolojik alanlara zarar verebilmektedir. Bu etkiler arasında yeraltı su seviyesindeki değişiklikler, artan kirlilik seviyeleri ve yer çökmesi gibi tehditler sayılabilir.

Çin’in Hubei Eyaletindeki Yang Tze Nehri üzerinde bulunan Üç Boğaz Barajı, şimdiye kadar yapılmış en büyük hidroelektrik projelerindendir. 600 kilometrekarelik bir alanı kaplayan baraj gölü yüzünden, 1,3 milyon insan yerlerinden edilmiş, çok sayıda arkeolojik ve kültürel alan sular altında kalmıştır.

Ekonomik gelişmenin etkisiyle yerel gelenekler, zanaatlar ve toplumsal kimlikler gibi kültürel çeşitlilik unsurları yok olmakta, bu da arkeolojik alanlar ve peyzajlar hakkındaki geleneksel bilgiyi ve bu yerlerle kurulmuş kültürel bağları tehdit etmektedir.

DÜNYA ARKEOLOJİK VARLIKLARINA YÖNELİK GÜNCEL TEHDİTLER

Tarım

Nüfus artışı yüzünden artan tarım arazisi gereksinimi de arkeolojik alanlara büyük tehdit oluşturmaktadır. Çiftçilik, özellikle de toprağın derin biçimde sürüldüğü ve yoğun olarak gübre kullanılan biçimi, arkeolojik alanlara hem fiziksel hem de kimyasal zararlar vermektedir. Hayvancılık yapılan yerlerde büyükbaş hayvanlar kültür mirası alanlarının içinde ve etraflarında dolaşarak, mimari yapıların bozulma hızını arttırabilmektedir.

Bazı arkeolojik varlıklar, tarımsal etkinliklerin verdiği hasara karşı özellikle savunmasızdır. Toprağın derin biçimde sürülmesi toprağın altında gömülü bulunan pişmiş toprak eserlere zarar verir. Bu sürecin zaman içinde biriken etkisi uzun vadede arkeolojik alanların tamamen tahrip olmasına neden olabilmektedir.

Bu tehdit yüzünden arkeolojik alanların ve kültürel peyzajların henüz belgelenemeden kaybedilmesi riski yüksektir. Genellikle toprağın alt tabakalarındaki bozulmadan kaynaklanan yoğun arkeolojik yüzey buluntuları, örneğin keramik parçaları veya Roma mozaik tesseraları, burada daha önceden varlığı bilinmeyen bir arkeolojik varlık bulunduğunun ilk belirtisi olmaktadır.

Turizmin Artması

Kitle turizminin gelişimi, giderek yaygınlaşan ve ciddi bir dizi tehdit oluşturmaktadır. Arkeolojik alanları ziyaret eden turistler bazen anlayışsız ve saygısız davranışları ile hasarlara neden olabilmektedir. Şöyle örnekler verilebilir: hatıra olarak buluntu toplamak hatta yapılardan parçalar koparmak, duvarlara tırmanmak, grafiti yazmak vb. Bekçisi olmayan arkeolojik bir alan tamamen terkedilmiş görünümdeyse bu risk iyice yükselir. Bakımsızlık, işaret tabelalarının ve net olarak belirlenmiş patikaların olmayışı bu problemi iyice artırır.

Bir arkeolojik alanın ziyaretine uygun biçimde davranan turistler bile yüksek sayıları nedeniyle erozyona ve yıpranmaya neden olabilir, hassas alanlara zarar verebilir. Çok sayıda turistin ziyareti zeminleri, duvarları aşındırabilir; duvar resimleri ve hassas yüzeyler için tehdit oluşturabilir.

Gelen turistleri ağırlamak için kontrolsüz biçimde yapılan binaların arkeolojik alanı bozmasına da sık sık rastlanmaktadır. Bazen arkeolojik alanın turistlerin beklentilerine cevap verecek şekilde "geliştirilmesi" önemli bir tehdit unsuru haline gelir.

İngiltere'de bulunan 135 km. uzunluğundaki Hadrian Duvarı, İskoçya sınırı boyunca uzanmakta ve yılda milyonlarca turist çekmektedir. 1987 yılında Dünya Mirası statüsünü kazandığından beri koruması yetersiz kalmıştır. Ziyaretçiler duvarın bazı bölümlerine serbestçe tırmanabilmektedir ve bu da zaman içinde hasarlara neden olmuştur. Yapıyı zayıflatabileceği için bölgede yürüyüş yapanlar duvarın herhangi bir bölümüne tırmanmamaları için uyarılmaktadır, ancak bu uyarılara her zaman uyulmamaktadır. 2015 yılında duvarın 23 metrelik bir kısmı çökmüş, pahalı onarımlara girişmek gerekmiştir.

Tercihler

Bir arkeolojik varlığın içinde bulunduğu toplumsal ve siyasi ortam da tehdit unsuru olabilir. Örneğin bazı arkeolojik varlıklar yerel, bölgesel veya uluslararası bağlamda diğer miras türleri kadar değerli bulunmaz. Bu da bu türden arkeolojik eserlerin korunmaması veya daha düşük seviyede korunması sonucunu getirir. Yetkililer mali kaynakları daha fazla önem verdikleri eserlerin korunması için kullanırlar.

Önemli bir arkeolojik alanın civarındaki daha az önemli alanlar ihmale uğrayabilir. Diğerleri kadar önemli sayılmayan belli tarihsel dönemlerin veya kültürlerin arkeolojisi ihmal edilebilir. Örneğin yakın ama önemli bir dönemi temsil eden endüstri arkeolojisi ile ilgili tarihi binalar, makineler, madenlerle ilgilenilmez. Daha fazla saygı duyulan bir dönem ya da kültürle ilgili tabakanın kazılması için daha üstteki tabakaların uygun belgeleme olmadan kaldırılması da bu türden bir risktir. Bazı aşırı durumlarda günün politik ve kültürel faktörlerinin etkisiyle bir kültürün kalıntılarına kasıtlı olarak zarar vermek veya onları tamamen yok etmek de söz konusu olabilir.

DÜNYA ARKEOLOJİK VARLIKLARINA YÖNELİK GÜNCEL TEHDİTLER

Arkeolojik mirasa yönelik bir başka tehdit, kaynakların bölgenin eski yerlisi olan halkının ilgi alanlarına bakılmaksızın tahsis edilmesidir. Bu grupların birçoğunun arkeolojik miras hakkında özel bilgileri ve sosyal organizasyonları vardır. Yerel bilginin kaybolması veya göz ardı edilmesi, arkeolojik varlıkların anlaşılmasını ve yorumlanmasını zorlaştıran bir tehdit unsurudur.

Örneğin, 13 Mayıs 2013'te, Orta Amerika'daki küçük bir ülke olan Belize'nin en önemli Maya bölgesi Nohmul'da yer alan en büyük yapının kalıntıları neredeyse tamamen yok edilmişti. Yerel olmayan yükleniciler, yol inşaatı için kireçtaşı temin etmek üzere buradaki merkezi piramidin büyük bir bölümünü ağır iş makineleri ile tahrip ettiler. Yerel bilgi eksikliği ve ilgili yerel topluma ve yöneticilerine danışılmaması önemli bir anıtın telafisi olanaksız bir zarara uğramasına neden oldu.

Eski Eserlerin Talanı ve Kasten Tahribi

Eski eserlerin talanı bazı ülkelerde kültürel kaynakların tükenmesinin en büyük nedenidir. Bu, uluslararası antika pazarları için arkeolojik eserler talep edilmesinin bir sonucudur. Çoğunlukla organize suç örgütleri tarafından yürütülen eski eser kaçakçılığı, gizlice yapılan, yaygın ve önlenmesi zor bir suçtur. Dünyanın birçok yerinde arkeolojinin seçkin veya yabancıların ilgilendiği bir etkinlik olduğu algısı, yerel düzeyde eski eser talanı ile mücadele çabaları için bir engel oluşturmaktadır.

Eski eserlerin talanı ve onlara verilen kasti zararların etkileri genellikle çok yıkıcıdır. Nedenleri yoksulluk, toplumsal huzursuzluk, çatışma ya da politik tepkilerle yakından ilişkilidir. Örneğin silah alımını finanse etmek için arkeolojik alanlar buldozerle talan edilebilir. Vandalizm, yani eserleri kasten tahrip etme olgusu silahlı bir çatışma sırasında rakip topluluğun sembollerinin sistematik biçimde yok edilmesi halini alabilir. Askeri etkinliklerin arkeolojik varlıklara yönelttiği tehdit doğrudan ve çok yıkıcı olabilir.

2011'de Suriye iç savaşının başlamasından bu yana, Suriye'nin arkeolojik mirası, daha önce de Irak'ta olduğu gibi ciddi tehditlerle karşı karşıya kalmıştır. Eski eserlerin talanı, silahlı çatışmanın verdiği hasarlar ve anıtların kasıtlı olarak tahrip edilmesi bu tehdidin unsurlarından bazılarıdır. En büyük eski eser talanı Roma dönemi (Apamea, Palmira ve Dura Europos gibi) ve Erken ve Orta Tunç Çağı (Ebla, Mari ve Tell Bi'a gibi) alanlarını hedeflemiştir çünkü buralarda koleksiyoncular tarafından aranan eser türleri bulunmaktadır. Askeri işgal altında bulunan veya silahlı çatışmaya sahne olan bölgeler eski eser talanı bakımından en hassas yerlerdir çünkü buralarda koruma önlemleri almak çok zordur.

Terörizm

Son yıllarda uluslararası terörizm dünyadaki birçok insanın günlük yaşamını büyük ölçüde etkilemiştir. Süregelen terörün değişen doğası, insanların yanı sıra arkeolojik varlıkları ve kültürel mirası da tehdit etmektedir. Arkeolojik alanlar terörist eylemler tarafından hedef alınabilmektedir çünkü buralar göz önünde olan ve çok sayıda yerli ve özellikle de yabancı ziyaretçi çeken yerlerdir. Savaşlar ve silahlı çatışmalar sırasında da anıtlara ve eserlere saldırılar olmaya devam etmektedir. Bunların pek çoğu savaşın getirdiği tali hasarlar değil, bir toplumun kimliğini ve ortak hafızasını silmeyi hedefleyen ideolojik kökenli kasti saldırılardır.

Sonuç

Arkeolojik varlıklara yönelik tehditlerin kaynakları hem doğal hem de insan kaynaklı olmak üzere geniş bir yelpaze oluşturur. Modern toplumların yaşama biçimi pek çok tehdidin kaynağı olmuş ya da var olan tehditlerin etkisini şiddetlendirmiştir.

Arkeolojik mirasımıza yönelik tehditleri azaltabilmenin en iyi yolu bu tehditleri mümkün olan en geniş şekilde değerlendirmek ve arkeolojik mirasın kalkınma ve yönetim planlaması süreçlerine dahil edilmesini sağlamaktır. Başka bir deyişle, tehditleri ortadan kaldırmak mümkün olmasa da riskler, neden olabilecekleri hasarı en aza indirecek biçimde yönetilebilirler.